

Giber Mátyás:

A gyémánt szerepe a Sierra Leone-i polgárháborúban

Bevezetés

Afrika történelmének egyik legvéresebb polgárháborúja több mint egy évtizedig dúlt Sierra Leone-ben. A háború 2002-es hivatalos lezárásáig közel 50 ezer emberéletet követelt, a lakosságnak több mint a felét áttelepítették, és az ország infrastruktúrájának mintegy kétharmadát lerombolták.¹ A nemzetközi közösség csak viszonylag későn ismerte fel, hogy a polgárháború legfontosabb mozgatórugója: a gyémánt. A háború hátterében ugyanis sokkal inkább álltak gazdasági okok – különösen a gyémántbányák feletti uralom megszerzése – mint bármilyen etnikai vagy vallási különbségek. Kik, hogyan és mire használták fel a harcok során a gyémántot? Elsősorban ezekre a kérdésekre keresem a válaszokat ebben a tanulmányban.

Bár Sierra Leone gazdasági, társadalmi és politikai problémáihoz, illetve a konfliktus kirobbanásához, természetesen számos más tényező is hozzájárult, jelen tanulmányban ezekkel nem kívánok foglalkozni, kizárólag csak a gyémánt szerepét vizsgálom. Ennek megfelelően a problémák hátterének feltárásánál is ezt a szempontot követem. Így például a történelmi háttér bemutatásánál is csak a gyémánttal valamilyen módon kapcsolatban álló eseményeket tárgyalom. Ugyanez igaz a polgárháborús események elemzésénél is, tehát nem térek ki például az etnikai, vagy kulturális aspektusokra, annak ellenére, hogy ezek is hatással voltak, még ha csekélyebb módon is, a történésekre. Úgy is megfogalmazhatnám, hogy „gyémánt szemüvegen” keresztül szemlélem Sierra Leone e viharos korszakának történéseit. Felvetődhet a kérdés, hogy születtek-e már megoldási törekvések. A válasz: számos komolyabb, sokszor nemzetközi kezdeményezés is történt a gyémánttal kapcsolatos háborús jelenségek kezelésére. Ezek azonban már nem képezik tanulmányom témáját.

* Giber Mátyás 2006-ban végzett az Általános Vállalkozási Főiskola Nemzetközi Kapcsolatok szakán (Külkapcsolatok szakirányon). Érdeklődési területei közé földrajzi értelemben elsősorban az afrikai kontinens és a dél-kelet ázsiai régió tartozik.

¹ Meredith Martin: *The State of Africa*, Free Press, 2005. p. 572.. Ian Smillie, Lansana Gberie, Ralph Hazleton: *Heart of the Matter*, Sierra Leone, Diamonds & Human Security, Partnership Africa Canada, 2000. január, p. 2.

Történelmi háttér

Sierra Leone-ben először 1930-ban találtak gyémántot, de a jelentős volumenű kitermelés csak 1935-ben kezdődött meg, mikor egy, a régióban tevékenykedő nagyvállalat 99 évre megszerezte a feltárási és kitermelési jogokat majdnem az ország egész területére. Miközben a Sierra Leone Selection Trust (SLST)² névre hallgató vállalat gőzerővel folytatta a kitermelést,³ egyre több külföldi származású gyémántkereskedő kezdett illegálisan tevékenykedni országszerte, felvásárolva a bányákból törvénytelenül kicsempészett drágaköveket.

Az 1950-es évek elején a gyémántcsempészet mellett megjelent az illegális gyémántbányászat is, amelynek volumene az évtized közepére drasztikusan megemelkedett. Becslések szerint, míg 1954-ben mintegy 30 ezer, addig 1955-re már körülbelül 75 ezer illegális bányász tevékenykedett országszerte.⁴ Ez idő tájt a biztonsági ellenőrzések szigorítása miatt az illegális kereskedelem Sierra Leone-ből a szomszédos Libériába szorult át, így Monrovia hamarosan a gyémántkereskedelem központjává vált, ahová, egyéb országok mellett Sierra Leone-ből is rengeteg csempészett gyémánt került. Egyre több kereskedő nyitott itt irodát, hogy hatékonyabban vehessen részt a kereskedelemben, így többek között a dél-afrikai óriásvállalat, a De Beers is.⁵ 1955-ben a gyarmati hatóságok megtörték a De Beers Sierra Leone-i leányvállalatának monopol helyzetét⁶ és a Yengema és Tongó területén lévő bányamezőiket bezáratták. Új bányászati engedélyeket adtak ki, főleg bennszülött lakosoknak, de ezek rövidesen libanoni kereskedőkhöz „kerültek”.

Az ország első szabadon választott miniszterelnöke, Siaka Stevens elkezdte politikai célra felhasználni a gyémántokat, széles körben támogatva az illegális kereskedelmet. 1971-ben létrehozta a Nemzeti Gyémánt Bányászati Vállalatot, amivel gyakorlatilag államosította az

² A cég többségi részesedését hamarosan megszerezte a gyémántipar piacvezető óriásvállalata, a dél-afrikai De Beers.

³ 1937-ben már mintegy 900 ezer karátot bányásztak ki. A második világháború alatt pedig, mikor a gyémánt stratégiai nyersanyagnak számított, az SLST elérte történelmi csúcsteljesítményét több mint 1 millió karátos éves kitermeléssel. 1948 és 1952 között – amikor a kitermelés igazán intenzíven folyt – a SLST körülbelül 3 millió dollárnyi adót fizetett az ország kormánzatának. Smillie, Gberie, Hazleton: i.m.: p. 42.

⁴ Sierra Leone Diamond Policy Study, 2002. január, p. 42.

⁵ A több mint száz éve fennálló De Beers a gyémántüzletág piacvezető vállalata, számos - főleg afrikai - országban végez kitermelést, a gyémántokat pedig londoni központi kereskedelmi irodáján keresztül értékesíti. Sokáig a piac 70-80 %-át uralta, de még ma is mintegy 50 %-ban részesedik. Lásd Günter Wermusch: A gyémánt története, Kossuth könyvkiadó, 1987. pp. 147-174.; <http://www.debeersgroup.com>

⁶ Ez egyrészt annak volt köszönhető, hogy az SLST nem tudta megfékezni az egyre növekvő csempészetet és illegális bányászatot, másrészt a későbbi miniszterelnök Stevens populista-nacionalista propagandája miatt a vállalat egyre

SLST-t. Innentől kezdve a Sierra Leone-i gyémántiparban minden fontos döntést Stevens és bizalmi köre hozott. Míg 1975-ben még több mint 1 millió karátnyi gyémántot exportáltak, addig a 80-as évek elejére ez a szám már csak mindössze 300 ezer karátot tett ki, és néhány évvel később már a 100 ezret sem érte el. A több évtized alatt formálódó és valamelyest működőképes intézményi keret - az ipart felügyelő minisztériumok és hivatalok - fokozatosan a súlyos korrupció és nepotizmus áldozataivá váltak. A gyémántüzletégből származó, egyre csökkenő, de még mindig óriási bevételek egyre inkább néhány egymást jól ismerő személy kezében koncentrálódtak. A legális termelés volumene 1986-ra 62 ezer karátra süllyedt, a legalacsonyabb szintre 1934 óta.⁷ Momoh miniszterelnök 1985-ös beiktatása után sem változott érdemben a gyémántipar helyzete, az új miniszterelnök továbbra is fenntartotta a korrupcióval és nepotizmussal átszótt kaotikus gazdasági légkört. A gyémántipar egésze a teljes csőd szélére sodródott, és csak a kiválasztott kevesek húztak belőle hasznot.⁸

Hasonló állapotok uralkodtak az egész országban, mikor 1991-ben a Forradalmi Egységfront (RUF) nevű radikális fegyveres csoport a szomszédos Libériából megindította támadását Momoh kormányának megdöntéséért. A kormány eleinte nem vette komolyan a veszélyt, de ahogy a RUF egyre több és több területet szerzett meg, Momoh intézkedéseket tett leverésükre, Nigériát és Guineát hívva segítségül.

A RUF sikerein felbátorodva, és az általános elégedetlenségtől fűtve,⁹ egy másik csoport 1992 tavaszán puccsal elmozdította Momoh-t a posztjáról. A felkelők vezetője, a fiatal Valentine Stasser, bár kezdetben hangzatos ígéreteket tett az országban uralkodó káosz megszüntetéséről, hamarosan elődei példáját követte, a gyémántból és egyéb erőforrásokból magának és társainak igyekezett minél többet hasznot hajtani. Sierra Leone új urai és a RUF embereinek sorozatos fosztogatásai teljes zűrzavart eredményeztek, az ország az összeomlás szélére jutott. 1995-re a lázadók egészen a fővárosig jutottak. Valentine Strassernek nem maradt más választása, mint külső segítséget hívni, ezért szerződést kötött egy dél-afrikai zsoldos vállalattal a lázadók visszaszorítására. A magáncég egységei, együttműködve a helyi „Civil Defence Force”-szal,¹⁰ rövidesen megtisztították Freetown-t és környékét a lázadó erőktől, visszaszerezve a gyémántbányák nagy része feletti állami kontrollt is.

népszerűtlenebbé vált a helyiek körében és több sztrájkot, tüntetést is tartottak ellene, amelyek nem egyszer erőszakos villongásokká fajultak

⁷ Sierra Leone Diamond Policy Study, 2002. január, pp. 47-48.

⁸ Smillie, Gberie, Hazleton: i. m.: p. 47.

⁹ Martin: i.m. p. 565. A nemzeti hadsereg katonáinak sokszor fizetés, megfelelő ellátás és felszerelés nélkül kellett küzdeniük például a RUF ellen, és a kormányzat még a sebesültek ápolásáról sem gondoskodott – derül ki a Strasser által adott puccs utáni első interjújából.

¹⁰ A Civil Defence Force katonáit főleg a mende törzshöz tartozó ún. kamajohok képezték, akik többnyire az ország déli területeinek falvaiból verődtek csapatokba eredetileg önvédelmi szándékkal. Az EO katonai kiképzést és

Közben a nemzetközi közösség megelégedve a helyzetet, demokratikus választásokat sürgetett. Strasser engedett a nyomásnak, így 1996 februárjában választásokat rendeztek, melynek eredményeképpen Ahmed Tejan Kabbah került az elnöki székbe.¹¹ A rendkívül instabil helyzetben Kabbah mindössze tizennégy hónapig maradhatott pozíciójában, ugyanis 1997 májusában egy újabb puccs során eltávolították helyéről,¹² és egy Fegyveres Erők Forradalmi Tanácsa (AFRC) nevű katonai csoport került hatalomra, helyeket kínálva a kormányban a RUF számára is. Ezt követően a káosz szinte intézményesült, a fosztogatások és az erőszakos cselekmények elárasztották a fővárost és az egész országot. Megfékezésükre a nemzetközi közösség képviselőiben a Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közössége küldött csapatokat. A főváros véres ostromát követően az AFRC/RUF vezetés hét hónapnyi működés után 1998 márciusában kénytelen volt távozni a hatalomból, átadva helyét a visszatérő Kabbahnak.¹³ 1999. július 7-én végre sikerült a külföldi csapatok és az ENSZ közös erőfeszítéseivel tető alá hozni egy békemegállapodást, a Lome-i békeegyezményt.

A formálódó békét 2000 májusában újabb erőszakos incidens zavarta meg, mikor a RUF erők a nemzetközi békefenntartó missziójának főleg kenyai és zambiai származású 500 tagját túszul ejtették. A problémát csak a brit hadsereg bevetése oldotta meg. Ekkor az ENSZ is megnövelte csapatainak állományát, és egy 18 ezer fős kontingens, kezdte meg a rend helyreállítását.¹⁴ A megnövelt mértékű külföldi beavatkozás eredményeképpen, végül 2001 májusában sikerült megegyezni a RUF csapatokkal a lefegyverzési eljárásról.¹⁵

A Forradalmi Egységfront és a gyémántok

Talán a téma legfontosabb aspektusa a gyémánt szerepe a legfőbb szakadár katonai erő működésében. Az alapvető kérdés az, hogy valóban hozzájárult-e a Forradalmi Egységfront hadi sikereihez a gyémánt, és hogyan tette mindezt, illetve miért válhatott a drágakő a RUF fontos forrásává?

A RUF az 1980-as évek végén jött létre. Megalakítása alapvetően három személy nevéhez fűződik: Foday Sankoh-hoz, aki eredetileg tizedesként szolgált, Abu Sanu-hoz, és

felszerelést is nyújtott nekik. Lásd Marianne Ducasse-Rogier: Resolving intractable conflict in Africa: a case study of Sierra Leone, Clingendael, Netherlands Institute of International Affairs, 2004. p. 28. http://www.clingendael.nl/publications/2004/20040900_cru_working_paper_31.pdf és bővebben Hirsch: i.m.: pp. 52-54.

¹¹ Martin: i.m.: p. 565.

¹² Kabbah elnök Guineába menekült

¹³ Martin: i.m.: p. 570.

¹⁴ Martin: i.m.: pp. 571-572.

¹⁵ Ducasse-Rogier: i.m.: p. 30.

Rashid Mansarray-hez. Mindhárman megfordultak Líbiában, ahol közel kerültek Kadhafihoz, katonai kiképzést és támogatást kapva. A RUF céljai kezdetektől fogva elég homályosak, ideológiájuk létezése kérdéses, eszközeik azonban annál határozottabbak voltak. A vidéki civil lakosság módszeres terrorizálása, megcsönkítése és meggyilkolása, a nők tömeges megerősztakolása - mind a lázadók gyakori módszerei közé tartoztak. A falvakat, településeket általában alaposan feldúlták és kifosztották. A RUF sorait kezdetben néhány száz iskolázatlan, társadalmilag marginalizálódott fiatal és volt illegális bányász alkotta. Megalakulásuktól kezdve szoros kapcsolatokat ápoltak Libériával és annak későbbi elnökével, Charles Taylornal, aki számos módon támogatta őket. A lázadók csapataik tagjait többnyire a gyémántmezők közelében és a feldúlt falvakban lakók közül toborozták. Főhadiszállásukat az ország keleti határánál található Kailahun településnél ütötték fel, melyet egészen a konfliktus végéig védtek.¹⁶

Csak becslések léteznek a RUF által kitermelt gyémántok mennyiségét illetően. Az ENSZ szakértői csoportja szerint értékük a polgárháború alatt évente 25 és 125 millió dollár közé tehető. 1999-ben például körülbelül 250 ezer karátnyi gyémántot bányásztak ki a lázadók által felügyelt bányákból. Összehasonlításképpen ez a mennyiség mintegy nyolcada a Sierra Leone valaha mért legjobb export teljesítményének, és mintegy huszonötszöröse(!) az 1999-es hivatalos gyémánt exportnak.¹⁷ Ebből a bevételből a mozgalom képes volt a polgárháború alatt mintegy 3500-5000 harcos teljes ellátására.¹⁸

A RUF hadműveleteinek útvonalát, és az általuk elfoglalt területeket megfigyelve jól látható, hogy a gyémántmezőkkel szoros kapcsolatban állnak. Fontos megjegyezni azt is, hogy a RUF azáltal, hogy ellenőrzése alá vonta a gyémántmezőket, kettős előnyre tett szert: fontos erőforrást szerzett, és ugyanezt az erőforrást elvonta az ellenféltől. Mivel Sierra Leone-ben lényegében a gyémánt az egyetlen természeti kincs, bevételi forrás, éppen ezért lehet beszélni szó szerint a „gyémántért folytatott harcról”. Ez különösen igaz volt addig, amíg nem avatkoztak be jelentős külföldi erők, de talán a 2000-es brit fellépést leszámítva az összes más erő esetében kulcsfontosságú volt a gyémánt, mint erőforrás.

Szerepe lehet a RUF katonai sikereiben a gyémántlelőhelyek elhelyezkedésének is. A Kono és Tongo gyémántmezői ugyanis a lázadókat támogató államok, Libéria és Burkina Faso határainak közelében találhatóak. Így tehát a Libériából érkező RUF csapatok a határt átlépve hamar erőforráshoz juthattak a gyémántok révén. Valószínűleg ez a megfontolás Charles

¹⁶ Ducasse-Rogier: i.m.: p. 22.

¹⁷ A 1999-es export a Sierra Leone Természeti Erőforrások Minisztérium hivatalos adatai szerint 9320 karátra tehető.

Taylor fejében is megfordult, mikor a Sierra Leone-i támadást előkészítették, ugyanis a földrajzi közelség miatt ő is könnyebben és biztosabban juthatott a gyémántokhoz.¹⁹ Ráadásul a kiterjedt gyémántlelőhelyek nem csak az értékes kövek miatt voltak fontosak a lázadóknak, hanem az „emberanyag”, az ott tartózkodó nagyszámú, fiatal illegális gyémántbányász miatt is, akik tömegesen csapódtak (nem mindig önszántukból) a RUF-hoz. A gyémántbányászat a RUF által őrzött területeken igen jól szervezett módon történt, az általában mindössze ellátásért dolgozó fiatal bányászok csapatokban tevékenykedtek, egy-egy felügyelő ellenőrzése alatt, akik meglehetősen keményen szankcionálták, ha valaki nem tartotta be az íratlan szabályokat. A kibányászott köveket általában a felügyelőknek kellett adni, ellenkező esetben a „szabályszegő” akár az életével is fizethetett.²⁰

A legfontosabb kérdés talán az, hogy a RUF mire fordította a gyémántbevételeit. A válasz előtt azonban érdemes megemlíteni, hogy bár a mozgalom ellátását, működését kétségkívül főképp a gyémántból finanszírozta, akadtak más jelentős forrásai is, sőt voltaképpen szinte minden mozdítható tárgy erőforrásként funkcionálhatott. A lázadók bevett módszerei közé tartozott a megszállt falvak kifosztása, az összes fellelhető érték elrablása a különböző járművektől kezdve, a nyersfán keresztül, a bútorokig.²¹ A lázadók a gyémántokat három dologra fordították: fegyverekre, alapvető fogyasztási cikkekre²² és drogokra. A gyémántokat általában közvetlenül a fent említett árucikkekre cserélték. Ennek elsősorban gyakorlati okai voltak, hiszen a háborús övezetekben a lehető leggyorsabban kellett hozzájutni a szükséges javakhoz. Ennek megfelelően a harcosok nagy része nem kapott zsoldot, hanem közvetlenül fogyasztási cikkeket. Zsoldot többnyire csak a külföldről érkező katonák kaptak, ezek jó részét szintén a drágakövekből fedezték.²³

A RUF fegyvereit általában Libérián keresztül szerezte be, ahová egy-két kiválasztott kulcsfigura, magas beosztású RUF tisztviselő szállította a gyémántokat. A drágaköveket azután Monroviában, az erre külön fenntartott helyeken cserélték fegyverekre, az általában Kelet-Európából, ezen belül főleg Ukrajnából vagy a Közel-Keletről érkező fegyvercsempészek

¹⁸ Report of the Panel of Experts Appointed Pursuant to Security Council Resolution 1306 (2000), Paragraph 19, in Relation to Sierra Leone S/2000/1195, 2000. December 20. p. 17.

¹⁹ Egészen más lehetett volna a helyzet, ha a gyémántbányák mondjuk Freetown közelében helyezkednek el, és megszerzésükhöz össze kellett volna csapni a Sierra Leone-i hadsereg katonáival.

²⁰ Mark Shaw: „The Middleman”: War Supply Networks in Sierra Leone and Angola. Clingendael, Netherlands Institute of International Affairs, 2003 pp. 27-30.

http://www.clingendael.nl/publications/2003/20030300_cru_working_paper_10.pdf, letöltve: 2006-01-04.

²¹ Christopher Clapham: Sierra Leone: The Political Economy of Internal Conflict. Clingendael, Netherlands Institute of International Affairs, 2003. p. 21.

http://www.clingendael.nl/publications/2003/20030700_cru_working_paper_20.pdf (letöltve: 2005-11-11.).

²² Ide alapvetően élelmiszerek és ruhák tartoznak.

²³ Shaw: i.m.: pp. 27-30.

közreműködésével.²⁴ A különböző fegyvereket, muníciót és üzemanyagot sokszor azután helikopterrel szállították Libériából a RUF területekre, vagy repülőgépekből dobták le ejtőernyős konténerekben.

A Libériába érkező fegyverek számos országból származtak. Ide tartozott Líbia, Elefántcsontpart, Burkina Faso, a már említett Ukrajna, de dokumentáltak hasonló szállításokat Bulgáriából és Szlovákiából is. Líbia vezetője, Kadhafi a kezdetektől támogatta a RUF erőket és Charles Taylort is. Ez nem csak a kezdeti kiképzésükben és anyagi támogatásukban nyilvánult meg, hanem a konfliktus alatt végig nyomon követhető, rendszeres fegyver és egyéb háborús felszerelések szállításában is. Ezek nagy része Monroviában, egy másik része pedig Burkina Faso-ban landolt, hogy onnan a már leírt módon Sierra Leone-be jussanak. Elefántcsontpart elnöke szintén folyamatosan küldte hasonló „csomagjait” Monroviába, de közvetlenül is támogatta a RUF-t. Burkina Faso pedig, azon kívül, hogy a RUF-t közvetlenül ellátta, a kontinensre - főleg Kelet-Európából - érkező fegyverek egyik fő lerakataként is szolgált.²⁵

A drogok, amelyeket szintén a gyémántok segítségével szereztek be, nagyon jelentős szerepet töltek be a RUF életében. A kábítószeres nagyobb jelentőséggel bírtak a polgárháborúban, mint azt sokan gondolnák, ugyanis a fiatalok toborzásán kívül, irányíthatóságukban, és harci kedvük fokozásában is nagy szerepet játszottak. A fiataloknak – még a gyerekeknek is - szabad hozzáférési lehetőségük volt a drogokhoz, sőt a harcok előtt kifejezetten biztatták, vagy kényszerítették őket ezek használatára.²⁶ Azt lehet mondani, hogy a gyerekek gyakorlatilag állandóan módosult tudatállapotban voltak, ami természetesen nagyban befolyásolta realitásérzéküket, és az erőszakos cselekedetek elkövetését is megkönnyítette.²⁷

²⁴ U.o.: p. 32. Az ukrán hatóságok nemrégiben elismerték, hogy rendszeresen történtek ilyen fegyverszállítások Libériába. Lásd Clapham: i.m.: pp. 17-18.

²⁵ Eric G. Berman: Re-Armament in Sierra Leone: One Year After the Lomé Peace Agreement. Small Arms Survey, Occasional Paper No. 1. 2000. pp. 13-17.

²⁶ Clapham: i.m.: pp. 21-22.

²⁷ Krijn Peters - Paul Richards: Why We Fight, Voices of Youth Combatants in Sierra Leone, Wageningen University, 1998. pp. 4-5. <http://www.sls.wau.nl/tad/events/seminars/12PetersinAfrica.pdf> letöltve: 2005-11-22.

A zsoldos vállalatok és a gyémánt

A polgárháború során számos különböző származású és szervezettségű külföldi katonai erő támogatta mind a kormányerőket, mind a lázadókat. Közülük kiemelkedő jelentőségűek a kormányzatot támogató zsoldos erők, az ún. magán zsoldos cégek vagy magán biztonsági cégek (Private Military/Security Company, PSC),²⁸ melyek a harcok során többször siettek a kormány segítségére – olykor a teljes bukástól mentve meg azt.

Itt a nemzetközi rendszer egy új szereplőjéről van szó, mely napjainkban világszerte egyre dominánsabb jelenséggé válik, és számos konfliktusban játssza a főszerepet. Jelenleg mintegy száz magánkézben levő zsoldos vállalat működik a világon. Megjelenésükre több magyarázat is létezik, amelyekre azonban jelen tanulmányban nem térek ki. A biztonsági cégek ugyanúgy működnek, mint bármely más nemzetközi magánvállalat, profitorientált jogi személyek, szervezeti struktúrával és alapító szerződéssel rendelkeznek, nemzetközi tevékenységeket folytatnak. Az általuk nyújtott szolgáltatások spektruma rendkívül széles, csak a leggyakoribbakat említve: részvétel a hadműveletekben, hadművelési, stratégiai tanácsadás, hadi kiképzés, fegyverzet beszerzés és ellátás, logisztikai ellátás, kommunikációs és hírszerzési tevékenységek, bűnmegelőzés. Peter W. Singer, a téma elismert szakértője szerint éves bevételük mintegy 100 milliárd dollárra tehető, és ez az összeg 2010-re akár a duplájára is nőhet.²⁹

Sierra Leone-ben a magáncégek alkalmazása védelmi funkciókra nem új keletű jelenség. A Sierra Leone-i kormányzat már az 1950-es évektől kezdve lemondott arról, hogy maga felügyelje a gyémántmezők biztonságát, és engedélyezte, hogy erről a kitermelő vállalatok gondoskodjanak.³⁰ Jelentős különbség van azonban aközött, hogy egy vállalat a legitim tevékenységének biztosítására bérel fel egy biztonsági céget, vagy hogy a háborúzó felek egyike hadászati sikereinek biztosítása céljából teszi meg ugyanezt. Az utóbbi célra alkalmazott első jelentős PSC az Executive Outcomes (EO) névre hallgató dél-afrikai vállalat volt, mely 1995 tavaszán érkezett az országba, átvéve egy addig hatástalanul tevékenykedő másik PSC-nek, a nepáli Ghurka cégnek a helyét. Az EO-t a Dél-Afrikai Védelmi Erők egyik volt tisztje alapította az 1990-es évek legelején az apartheid rendszer védelmezésére, felvéve a

²⁸ A szakirodalmak egy része megkülönböztet privát katonai, zsoldos vagy biztonsági vállalatot, aszerint, hogy inkább védelmi vagy inkább támadó funkciókat látnak el. Ezek a funkciók sokszor összemosódnak, ezért a három közül általában bármelyik kifejezés használható gyűjtőfogalomként.

²⁹ Caroline Holmqvist: Private Security Companies, the Case for Regulation. Stockholm International Peace Research Institute, 2005. pp. 1-7.

küzdelmet az apartheid-ellenes erőkkal, többek között az Afrikai Nemzeti Kongresszussal. Strassertől kapott feladataik között Freetown „megtisztítása” a RUF csapatoktól, a gyémántbányák feletti kontroll visszaszerzése és a RUF főhadiszállásának megsemmisítése is szerepelt.

Az EO-nak sikerült egy hét alatt kiszorítania a lázadókat a fővárosból, és egy hónapon belül a Kono körzet gyémántbányáinak nagy része felett is visszaszerezte az irányítást.³¹ Sikereit a magas színvonalú kiképzettségnek, a jó stratégiának és jelentős légiertámogatásnak köszönhette. Eredményeit országszerte elismerték és ünnepezték, ráadásul a RUF több mint öt évi háborúzás után először volt hajlandó tárgyalásokba bocsátkozni. A lakosság azonban mit sem sejtett az EO kifizetésével kapcsolatos problémákról, és a vállalat mögöttes motivációiról, amelyek a gyémánttal álltak kapcsolatban.

Az EO-nak az AFRC kormánnyal kötött szerződése alapján havonta 1,8 millió dollár díjazás járt, melyet a kormány nyolc hónapon keresztül egyáltalán nem fizetett ki, és ezután is tartozásainak csak kevesebb, mint a felét törlesztette.³² A dél-afrikai cég megjelenésével nagyjából párhuzamosan egy új szereplő tűnt fel a Sierra Leone-i gyémántbányászatban, a Branch Energy névre hallgató gyémánt-kitermelő vállalat. A cég az EO megérkezése után három hónappal 25 évre kitermelési koncessziót szerzett az egész Kono körzetre.³³

A két vállalat között meglepően sok kapcsolat lelhető fel. A legszembetűnőbb adalék mindjárt az EO szerződésével áll összefüggésben, ugyanis a vállalatot nem más, mint a Branch Energy ajánlotta Strassernek, és a tárgyalásokban is segédkezett. Ezenkívül a két cég vezetői saját bevallásuk szerint jó barátok, ráadásul az Executive Outcomes vezetője, nem sokkal a Sierra Leone-i szerepvállalását követően, főrésztvényessé vált a gyémánt-kitermelő cégben.³⁴ Bár a két cég hivatalosan tagad bármilyen vállalatközi kapcsolatot, szakértők szerint egyértelmű, hogy a Kono koncesszióból származó gyémánt bevételekből az EO-nak is bőven juttattak.³⁵ A két cég végül is „szimbiózisban élt”, míg az EO biztosította a terepet a gyémántmezőkön, addig a Branch Energy „learathatta a termést”, annyi gyémántot kitermelve, amennyit csak tudott.

³⁰ Smillie: i.m.: p. 7.

³¹ Smillie, Ian: i.m.: p. 59.

³² Az EO ennek ellenére tovább végezte tevékenységét. Shaw: i.m. pp. 41-42. Az első kifizetést az 1996 végén hatalomra jutott Kabbah elnök teljesítette, ekkor 15,7 millió dollárt átutalt át az EO-nak, de még mindig majdnem 20 millió dollár tartozás maradt. Lásd: u.o.

³³ John L. Hirsch: Sierra Leone, Diamonds and the Struggle for Democracy, Lynne Rienner Publishers, 2001. pp. 37-39.; Smillie, Gberie, Hazleton: i.m.: p. 7.

³⁴ Smillie: i.m. pp. 60-61. Pontosabban ekkorra már a Branch Energy-t felvásárolta egy másik vállalat, a Diamond Works, és az EO vezér ennek lett a részvényese.

³⁵ Hirsch: i.m.: p. 39.

Itt érdemes még néhány szót ejteni a polgárháború ideje alatt az országban tevékenykedő gyémántkitermelő vállalatok szerepéről. A Branch Energy-n kívül több másik újonnan megjelent cég is működött itt, általában szorosan összefonódva valamelyik biztonsági céggel, mely működésüket lehetővé tette. Ezek a szakirodalomban „junior”³⁶ néven emlegetett vállalatok akkor érkeztek az országba, amikor a legtöbb nagyvállalat a nehéz körülmények miatt már távozott. Kockázatos kitermelésre szakosodtak, melynek költségeibe a biztonság megteremtését is belekalkulálták. A zsoldos vállalatokkal való együttműködésükön kívül, néha közvetlenül is támogatták a harcoló feleket, különböző bányákonkoncessziók megszerzésének reményében.³⁷

A polgárháború másik jelentős szerepet betöltő zsoldoshadserege, a Sandline International (SI) nevű vállalat. A SI-t állítólag a Branch Energy-t felvásároló Diamond Works ajánlotta,³⁸ oly módon, hogy a bányászati vállalat egyik vezetője tárgyalt az Egyesült Királyság Sierra Leone-i főbiztosával a biztonsági cég alkalmazásáról.³⁹ A puccsal eltávolított, Guineában tartózkodó Kabbah kormány is egyetértett a SI alkalmazásának ötletével, ugyanis az addigra bevetésre kész ECOMOG erőket nem érezte elég megbízhatónak és felszereltnek a RUF erők megtöréséhez.⁴⁰ A Sandline International az AFRC/RUF kormány eltávolítását és az országban uralkodó káosz megfékezését is vállalta, konkrét katonai segítséget, kiképzést, és fegyvereket is nyújtva a nemzetközi békefenntartó erőknek és a CDF csapatoknak.⁴¹

A problémát megint a finanszírozás kérdése jelentette, hiszen a Kabbah kormány, helyzetéből adódóan semmilyen anyagi forrással nem rendelkezett. A megoldást az EO esetéhez hasonlóan itt is a gyémántbánya-koncessziók jelentették, melyeket azonban most egy indiai származású bankárnak⁴² ígérték oda, amiért vállalta az SI költségeinek és díjazásának kifizetését. A brit külügyminisztérium is támogatta a Sandline bevetését, beleértve a Sierra

³⁶ A kifejezés a vállalatok korára és méretére utal, összehasonlítva a nagy múltú multinacionális óriáscégekkel, mint amilyen a De Beers is.

³⁷ P.S. Douma: The political economy of internal conflict, a comparative analyses of Angola, Columbia, Sierra Leone and Sri Lanka. Clingendael, Netherlands Institute of International Affairs, 2003. pp. 54-56. http://www.clingendael.nl/publications/2003/20031100_cli_study19.pdf letöltve: 2005-12-20. Egyikük például hivatalosan kijelentette, hogy jó kapcsolatokat ápol mind a kormánnyal, mind a RUF erővel, majd később a kormánynak jelentős anyagi támogatást nyújtott.

³⁸ Hirsch: i.m.: p. 66.

³⁹ Smillie: i.m.: p. 63.

⁴⁰ Hirsch: i.m.: p. 66.

⁴¹ Shaw: i.m.: pp. 41-42.

⁴² Rakesh Saxenát, aki általában egy halott szerb útlevelel utazott, többek között egy thaiföldi bank pénzének elsikkasztásáért körözték, majd a Sierra Leone-i ügyletek intézése közben egy időre le is tartóztatta a kanadai kormány. Lásd: u.o.

Leone-be irányuló fegyverszállításokat is, amelyek az ENSZ által az országra kivetett fegyverembargóba ütköztek.⁴³

A nemzetközi kontextus: gyémántcsempészet

A gyémánt szerepét nem lehet a konfliktusban anélkül vizsgálni, hogy ne térnénk ki a vele kapcsolatos nemzetközi kereskedelmi csatornákra, útvonalakra, központokra és az ezeket igénybe vevő kereskedőkre, csempészekre. A konfliktus alatt a gyémántkereskedelem döntő többsége illegális csatornákon keresztül zajlott, a legális export minimálisra csökkent, ezáltal a kormányzat a drágakövekből alig jutott bevételhez. A lázadó erők viszont annál inkább ki tudták használni a helyzetet, nagy mennyiségű gyémántot indítva el „világkörüli útra”, hogy azok, bizonyos szomszédos országokon keresztül végül ugyanott kössenek ki, mint „legális társaik”.

Először is lássuk, hogyan alakult a Sierra Leone-i legális gyémántexport a konfliktus éveinek előrehaladtával, összehasonlítva a háborút megelőző néhány évvel. Míg a kivitel mennyisége az 1970-es évek közepén 1 millió karát körül alakult, addig közvetlenül a polgárháború kirobbanása előtt már csak körülbelül 100 ezer karátot tett ki. Az export mennyisége a háború alatt is az utóbbihoz hasonló mértékű volt, többnyire jóval 300 ezer karát alatt maradt, értékét tekintve pedig nem haladta meg a 30 millió dollárt.⁴⁴ A hivatalos kivitel a mélypontját az 1990-es évek végén érte el, mikor is alig 10 ezer karátnyi, mindössze 1 millió dollár értékű nyersgyémánt hagyta el az országot a legális csatornákon. A szakértők szerint viszont a konfliktusok alatt kitermelt gyémántok kereskedelmi értéke ennek sokszorosát tette ki. Egyes becslések szerint az 1990-es évek közepén mintegy 300-450 millió dollár értékű gyémántot bányásztak,⁴⁵ és a kritikus 1999-es évben is közel 70 millió dollárt termeltek ki országszerte.⁴⁶

A kitermelt és a hivatalosan exportált gyémántok értéke közötti óriási különbséget nyilvánvalóan csak az illegális kereskedelem és export magyarázhatja meg, hacsak nem feltételezzük, hogy a gyémántok jó része az országon belül maradt. Ezt az egyébként is képtelen feltételezést egyértelműen cáfolják a nagy importáló országok hivatalos statisztikái is. Például Belgium, a világ legnagyobb gyémántkereskedelmi központja, a háborús időszak alatt végig a

⁴³ Hirsch: i.m.: p. 67. Az embargót az ENSZ BT 1997. októberében meghozott 1132-es számú határozatával vetette ki Sierra Leone-ra.

⁴⁴ Sierra Leone Ministry of Mineral Resource: Diamond Exports 1975-2005 <http://www.mmr-sl.org/index.htm>

⁴⁵ Hirsch: i.m.: p. 25

Sierra Leone-i exportmennyiségek többszörösét regisztrálta a gyémánt importálására vonatkozó statisztikáiban.⁴⁷

Különbséget kell tenni a probléma szempontjából azok között a gyémántok között, melyek közvetlenül táplálták a konfliktust, és azok között, amelyek ugyan illegálisan hagyták el az országot, de nem finanszírozták a harcoló feleket. Az előbbieket a szakirodalom leginkább „véres gyémántokként” említi, az utóbbiakat pedig csempészgyémántként. Becslések szerint a világ nyersgyémánt piacának 4 %-át teszik ki a különböző konfliktusokat tápláló „véres gyémántok”, míg a teljes illegális kereskedelem 20-30 %-kal is részesedhet.⁴⁸ Valószínűleg hasonló az arány Sierra Leone gyémántjainál is.⁴⁹

A Sierra Leone-i bányákból kikerülő drágakövek nagy része néhány tradicionális belföldi kereskedelmi központban cserél gazdát először, függetlenül eredetüktől.⁵⁰ Koidu várost, Kono körzet központját 1998-ban a harcok során gyakorlatilag a földdel tették egyenlővé, az összes ott található gyémántvásárló irodával együtt. Kenema város ugyan 1997-től állandó harcok helyszíne volt, nem jutott Koidu sorsára, bár kereskedelmi tevékenysége ekkortájt drasztikusan lecsökkent. A harmadik központ Bo város volt, ahol a viszont a gyémántkereskedők gyakorlatilag mindvégig üzletelhettek háborítatlanul. A három településen található „gyémántirodák” működése többnyire összekapcsolódott az illegális kereskedelemmel.⁵¹ A háború előrehaladtával, mint korábban említettem, a drágakövek egyre nagyobb részét szállították közvetlenül, a fenti központokat kiiktatva, a határokon túlra.⁵²

A gyémántok nagy része Libériába került, de jelentős mennyiség távozott Burkina Faso-ba, Guineába, Gambiába és az Elefántcsontpartra is.⁵³ Libérián kívül még Burkina Faso szerepe is kiemelendő, egyes becslések szerint a Sierra Leone-i gyémántok 40 %-a áthaladt az országon, mielőtt elhagyta az afrikai kontinenst. Ennek oka az lehet, hogy a csempészetben aktívan közreműködő burkinai elnök mind RUF vezetőjével, Sankoh-val, mind a libériai

⁴⁶ Diamonds and Armed Conflict in Sierra Leone: Proposal for Implementation of a New Diamond Policy and Operations. 2000. augusztus, USAID Office of Transition Initiatives, Washington, Working Paper. p. 1.

⁴⁷ Smillie, Gberie, Hazleton: i.m.: p. 35.

⁴⁸ Report of the Panel of Experts Appointed Pursuant to Security Council Resolution 1306 (2000), Paragraph 19, in Relation to Sierra Leone S/2000/1195, 2000. december 20. p. 29. A gyémántok például szerephez jutottak a kongói és angolai polgárháborúban is, melyekkel azonban dolgozatomban nem foglalkozok.

⁴⁹ Mivel a „kétféle” gyémánttal ugyanazokon a csatornákon és módon kereskednek, a továbbiakban rokon fogalomként használom a két kifejezést.

⁵⁰ Ebből az első kettő egyben tartományi központ is, Kenema az ország keleti részének, Bo a déli részének hivatalos fővárosa

⁵¹ Bár a város és környéke 1996-tól a mende kamajoh-ok fő bázisa lett, így a „RUF-gyanús brókerek” ide már nem léphettek be. Sierra Leone: “Conflict” Diamonds Progress Report on Diamond Policy and Development Program.. pp. 5-6.

⁵² Report of the Panel of Experts p. 18.

⁵³ u.o. pp. 25-28.

elnökkel Charles Taylорral jó kapcsolatokat ápolt.⁵⁴ A legújabb kutatások szerint Mali szolgált kiemelkedő transzfer országgént az illegális csatornákon érkező drágaköveknek, fővárosából, Bamakoból nagy mennyiségű gyémántot exportáltak a tengerentúlra annak ellenére, hogy az ország gyakorlatilag nem rendelkezik bányákkal.⁵⁵ Ezenkívül a szakértők megemlítik még Ghánát,⁵⁶ Szenegált és Nigériát is, mint a Sierra Leone-ből érkező csempészgyémántok befogadóit.⁵⁷

A gyémántok az említett afrikai országokból azután a globális kereskedelmi központok felé vették az irányt. Itt kell kitérni arra a rendkívül fontos kérdésre, hogy hogyan kapcsolódnak be a gyémántok a legális kereskedelembe, más szóval hogyan „legalizálják” a csempész gyémántokat. Először is nem minden gyémánt lép be a törvényes csatornába, egyesek akár egészen a végső fogyasztóig eljuthatnak a csempészet által, és ott egy „rugalmas”, az áru eredete iránt kevésbé érdeklődő ékszerésznél köthetnek ki. Azonban a drágakövek nagyobb része az említett „gyémántláncolat” egy korábbi láncszemében „legalizálódnak”. A kövek a leggyorsabban akkor „térnek jó útra”, ha valamelyik nagyvállalat Nyugat-Afrikában fenntartott kereskedelmi irodája vásárolja meg ezeket. Ugyan a térségben működő De Beers óriásvállalat hivatalosan cáfolja, hogy bármi köze lenne a véres- vagy csempészgyémántokhoz, szakértők szerint jelentősen kiveszi a részét az illegális üzletből.⁵⁸ Már az a tény is erre utal, hogy a konfliktus ideje alatt a vállalat mind Monroviában, mind Guinea fővárosában nyitott egy kereskedelmi irodát, annak ellenére, hogy a két ország nem folytat számottevő gyémántbányászati tevékenységet.⁵⁹

A „véres gyémántok” egy jelentős hányada a régióból a legfőbb kereskedelmi centrumba, Belgiumba kerül. Belgium szerepe kiemelkedő az illegális kereskedelemben, ugyanis laza jogi szabályozása és felületes export-import regisztrációs rendszere kiváló terepet nyújt a csempészek számára, Antwerpenben általában nem firtatják a gyémántok eredetét. Belgium szerepének súlyát jól szemlélteti az az ellentmondás, mely a Sierra Leone-i és a belga kereskedelmi statisztikák között feszül. Míg például 1998-ban a Sierra Leone-i hivatalos adatok szerint az export 8500 karátot tett ki, addig a belgiumi import Sierra Leone-ből 770 ezer karátra rúgott.⁶⁰

⁵⁴ Shaw: i.m.: pp. 33-35.

⁵⁵ Making It Work, Why the Kimberley Process must do more to stop the conflict diamonds. Global Witness, 2005. november. p. 11.

⁵⁶ Lansana Gberie: West Africa: Rock in a Hard Place. The Diamonds and the Human Security Project. 2003 p. 9.

⁵⁷ Smille: i.m.: p. 68. Az utóbbi ország főleg az ECOMOG nigériai tagjai által jutott szerephez.

⁵⁸ Smillie: i.m.: p. 28-29.; Report of the Panel of Experts. p. 30.

⁵⁹ Smillie: i.m.: pp. 28-29.

⁶⁰ U.o.: pp. 34-36.

A „véres gyémántok” baljós eredetét egy kis európai országon, Svájcön keresztül is remekül el lehet homályosítani. Az ENSZ szakértői csoportja napvilágra hozta, hogy Svájc vámmentes övezeteibe, vagyis repülőtereire érkező gyémántokat nem regisztrálják, nem kerülnek be az import statisztikákba, ugyanakkor a drágakövek innen már „svájcként” távoznak, örökre maguk mögött hagyva sötét múltjukat. Ezt jól mutatják a hivatalos kereskedelmi statisztikák, melyek szerint Svájc szinte egyáltalán nem importál nyersgyémántot, ugyanakkor az Egyesült Királyságba kerülő kövek több mint 40 %-a svájci eredetű.⁶¹

Antwerpen mellett London számít a világ egyik legnagyobb gyémánt kereskedelmi központjának. A brit fővárosba a De Beers vállalaton és Svájcön keresztül kerülnek be a csempészett drágakövek. Innentől kezdve a „véres gyémántok” útja biztosítva van a végső fogyasztói piacokhoz.

Libériai kapcsolat

Különösen jelentős szerepet játszott a határokon átívelő gyémántcsempészetben Libéria, és annak vezetője Charles Taylor. Libéria lényegében három tényezőnek köszönheti hírhedt szerepét: alacsony szinten felügyelt határainak, kemény valutájának, az USA dollárnak, illetve a területén működő kereskedelmi pontok által kínált relatív magas felvásárlási árnak.⁶² Ezek következtében a régió és más afrikai országok gyémántjainak jelentős részét itt értékesítették és értékesítik a mai napig. Igaz, hogy az országba irányuló gyémántcsempészet már régóta folyik, azonban a libériai és Sierra Leone-i konfliktusok kirobbanását követően ennek mértéke ugrásszerűen megnövekedett. Míg 1988-ban Libéria mintegy 8,4 millió dollár értékű gyémántot exportált, addig a háború kellős közepén, mikor az ország gazdasága romokban hevert, és nem folytattak kimutatható bányászati tevékenységet, az export értéke a belgiumi kereskedelmi adatok szerint elérte az évi 500 millió dollárt.⁶³ Maga a libériai bányászatért felelős minisztérium is elismerte, hogy az ország legális exportja a valós mennyiség mindössze 10-20 %-át jelenti.⁶⁴

Ahhoz, hogy Libéria szerepét a „gyémánt-kérdésben” tárgyalni lehessen, röviden át kell tekinteni az ekkoriban zajló eseményeket az országban, és Charles Taylor motivációit a

⁶¹ Report of the Panel of Experts. p. 24.

⁶² Report of the Panel of Experts. p. 17.; Smillie: i.m.: p. 50.

⁶³ Smillie: i.m. p. 50. A nagymértékű illegális drágakő-kereskedelmet egy további adat pár is alátámasztja, nevezetesen: míg Libéria gyémánt-kitermelése körülbelül 100-150 ezer karátot tesz ki évente, addig a háború alatt feltehetően mintegy 6 millió karátnyi gyémánt lépte át a határokat. u.o. p. 35.

gyémántokkal kapcsolatban. Charles Taylor az általa alapított Libériai Hazafias Nemzeti Front (NPFL) élén 1989 végén Elefántcsontpartról indította meg támadásait az akkoriban Libériát kormányzó Doe rezsim ellen. Az NPFL hamarosan megszerezte az ország észak-északnyugati területeinek ellenőrzését, és itt rendezte be főhadiszállását. A háború rendezésére, nemzetközi nyomás következtében az ECOWAS, ill. annak képviselőjében Nigéria, avatkozott be a konfliktusba, megtámadva az NPFL csapatait.⁶⁵ Ekkor került Taylor látószögébe Sierra Leone, melynek vezetője, Momoh, támogatta az ECOWAS csapatait.⁶⁶

Régi ismerőse, Sankoh, szakadár céljai kapóra jöttek a libériai „hadúrnak”, aki eredetileg két okból kezdte támogatni a Sierra Leone-i lázadókat. Egyrészt a bosszú hajtotta Momoh ECOMOG kapcsolatai miatt, másrészt stratégiai okok vezérelték, meg akarta osztani a főként nigériai csapatok erejét azáltal, hogy a közelben lázadó erőket segít. Ugyanakkor egyesek feltételezik, hogy Taylort már ekkor motiválták a gyémánttal kapcsolatos anyagi érdekek is.⁶⁷ Akár szerepet játszott a RUF kezdeti támogatásában a gyémántbányákból szerezhető haszon, akár nem, annyi bizonyos, hogy Taylorban egyre inkább kialakult egy „gyémántfüggőség”. Ahogy mind több és több harcoló fél jelent meg a színtéren veszélyeztetve az NPFL jövőjét, úgy vált egyre fontosabb forrásává Taylornak a gyémánt, egyéb lehetősége nem lévén csapatai és biztonsági emberei kifizetésére.⁶⁸ Így tehát Taylor a gyémántok segítségével tartotta fenn, majd terjesztette ki hatalmát Libériában. Miután Taylort 1997-ben Libéria elnökévé választották, a Sierra Leone gyémántjaihoz fűződő viszonya mit sem változott.⁶⁹ Továbbra is hatalmának fő zálogát képezték az értékes drágakövek, ugyanis számos újonnan formálódó erő próbálta megtörni megszerzett pozícióját.

Az illegális kereskedők, a libanoniak szerepe

Sierra Leone-ben a gyémánttal üzletelő kereskedőknek már régóta mintegy 90-95 %-a libanoni származású,⁷⁰ létszámuk a polgárháború idején mintegy 30 ezerre volt tehető.⁷¹ Hiába élnek több generáció óta Sierra Leone-ben és a térség más országaiban, kötődésüket hazájuk és

⁶⁴ Report of the Panel of Experts. pp. 18-19.

⁶⁵ Paragi Beáta: A libériai és Sierra Leone-i (polgár)háborúk háttere és összefüggései, Külügyi Szemle, 2005. 1-2. szám. pp. 92-93.

⁶⁶ Hirsch: i.m.: p. 32. Momoh azon kívül, hogy a nemzetközi erők rendelkezésére bocsátotta Sierra Leone-i repülőtereket, katonákat is küldött annak soraiba.

⁶⁷ Shaw: i.m.: p. 33.

⁶⁸ Berman: i.m.: p. 15.

⁶⁹ Szabad választásokon aratott fölényes győzelmet. Lásd Martin: i.m.: p. 568.

⁷⁰ Shaw: i.m.: p. 30.

a közel-keleti térség iránt mind a mai napig megtartották. Sokan közülük értékes ingatlanokkal és más tulajdonokkal, illetve vállalkozásokkal rendelkeznek Libanonban és más Öböl-menti országokban. A témával foglalkozók szinte tényként kezelik azt is, hogy a Sierra Leone-ben és a térség más országaiban tevékenykedő libanoni kereskedők aktívan támogatták a hazájukban mintegy tizenöt évig dülő polgárháború egyes szereplőit. Több harcoló fél - melyek később politikai pártokat, frakciókat alkottak Bejrutban - kapott „hátszelet” Afrikában tartózkodó honfitársaitól.⁷²

Kapcsolathálózatuk inkább családi alapon szerveződik, semmint az egész közösségre kiterjedően. Igaz ugyanakkor, hogy ezek a családi kapcsolatok, tagjainak létszámából következően igen kiterjedtek és nem korlátozódnak Sierra Leone határai közé, hanem sokszor az egész régióra vagy még távolabb elérnek. Ebből következően ezek az üzletemberek általában otthonosan mozognak az egész nyugat-afrikai térségben, nagymennyiségű gyémántot felvásárolva és továbbítva a tengerentúlra.⁷³

A polgárháború kitörését követően a libanoni közösség egy része elhagyta Sierra Leonét, hogy határon túli kapcsolatait felhasználva a környező országokban találjanak menedéket. A harcoló felek, különösen a RUF, alapvetően ellenségesen viseltetett irántuk, a háború egy későbbi részében sokat közülük ki is végeztek.⁷⁴ A RUF ugyanis a kormányon kívül elsősorban a libanoniakat tette felelőssé a gyémántok hosszú ideje folyó külföldre csempészéséért, és az országban bekövetkező gazdasági válságért. Mikor a háború második felében a libanoniak már tömegesen menekültek külföldre a RUF és az AFRC hajtóvadászata elől, a környező országok gyémántexportja is drasztikusan megnövekedett,⁷⁵ mintegy jelezve, hogy kapcsolataikon keresztül továbbra is képesek voltak uralni a Sierra Leone-i gyémántkereskedelmet.⁷⁶

A libanoniak a drágaköveket általában két helyen vásárolták meg vagy cserélték egyéb javakra: a bátrabbak a bányamezők környékén a RUF vagy a CDF embereitől, illetve független bányászoktól szereztek meg a köveket; mások a fent már említett kereskedelmi központokban tartottak fenn üzlethelyiségeket, és oda várták a bányászokat vagy a bányákat felügyelő csapatok küldönceit. A fő központokban, Bo-ban és Kenemá-ban a „gyémánt felvásárlási

⁷¹ Lansana Gberie: War and Peace in Sierra Leone: Diamonds Corruption and the Lebanese Connection. Partnership Africa Canada, 2002. p. 18. http://www.pacweb.org/e/images/stories/documents/w_africa_e. letöltve: 2005-11-05.

⁷² Gberie: i.m.: p. 13.

⁷³ Shaw: i.m.: pp. 30-33.

⁷⁴ A libanoniak iránti gyűlölet az 1997-es AFRC által elkövetett puccs után lángolt fel legerősebben, abban az időszakban amikor a RUF és az ARFC közösen, módszeresen terrorizálta az ország civil lakosságát.

⁷⁵ Gberie: i.m.: p. 17-18. Például Gambiából ekkoriban 420 millió dollár értékű importot regisztráltak Belgiumban, pedig az országnak nincs gyémántbányája.

⁷⁶ Report of the Panel of Experts. p. 18.

irodák” nagy része a libanoniak tulajdonát képezte, melyek többsége engedély nélkül működött. Becslések szerint a RUF gyémántjainak nagy részét mintegy 40, libanoni kézben lévő Kenema-i gyémánt irodában értékesítették.⁷⁷ A kereskedők aztán Freetown-ban vagy a határokon átcsempészve valamelyik környező országban adtak túl gyémántjaikon.⁷⁸

A libanoniak nemzetközi kapcsolataik miatt rendkívül könnyen és rugalmasan változtatták helyüket, mérlegelve a kockázat és a várható haszon arányát. Így tehát mindig csak olyan messzire távolodtak el a harcok helyszínétől, ahonnan viszonylagos biztonságból még jól nyomon követhették az eseményeket. Amint úgy ítélték meg a helyzetet, hogy az már alkalmas az üzletelésre, nyomban ott teremtek. Ez a jelenség épp úgy igaz belföldi, mint nemzetközi vonatkozásban. A libanoniak a háborús helyzet meglepően pontos ismeretét a gyémántokon realizálható haszon maximalizálásában is kamatoztatták. Ha a hozzájuk forduló üzleti partner éppen a szorultabb helyzetben lévő háborús felet képviselte, nem voltak engedékenyek az áralku során.⁷⁹

A libanoni kereskedők, általában nem foglalkoztak fegyverkereskedelemmel, és sokszor a gyémántokért élelmet, és egyéb alapvető árucikkeket adtak. Tehát közülük sokan egy személyben foglalkoztak gyémántexporttal és egyéb javak importálásával. Egyesek pedig az egész régióra kiterjedő méretekben folytatták a fenti árukkal történő illegális kereskedelmet, melyet a könnyen átjárható határok, és a „kiterjedt família” kitűnően elősegített.⁸⁰

Konklúzió

Milyen szerepet játszott tehát a gyémánt Sierra Leone polgárháborújában? Az eddigiekből láthatjuk, hogy a gyémánt alapvetően finanszírozó szerepet töltött be a harcok folyamán, a konfliktus motorjaként funkcionált. A legnagyobb jelentősége abban állt, hogy a lázadó erők forrásává vált. Mint bemutattam, nem egyértelmű, hogy pontosan milyen mértékben, és mikortól vált a lázadók fontos erőforrásává a gyémánt, de annyi bizonyos, hogy igen komolyan hozzájárult a RUF harci sikereihez. Elsősorban azért, hogy a lázadók fegyvereik nagy részét a drágakövekért cserébe szereztek.

Az előzőekből kiderült, hogy a köveket a kormányzat erői is felhasználták hadi célokra, mégpedig elsősorban oly módon, hogy zsoldos cégek alkalmazását fedezték belőlük. A

⁷⁷ Gberie: i.m.: p. 18.; Report of the Panel of Experts. p. 18. Bo 100 boltjából 65, míg Kenema 143 irodájából 102 libanoni tulajdonban van, ugyanakkor mindössze 18 engedélyt adtak ki hivatalosan libanoniaknak.

⁷⁸ Shaw: i.m.: p. 30.

⁷⁹ “Conflict” Diamonds Progress Report on Diamond Policy and Development Program pp. 5-6.; Shaw: i.m.: pp. 30-33.

zsoldosok bevetése azonban igen ellentmondásos hatást fejtett ki a konfliktus egészére, hiszen ezek az erők csak az országnak csak a gyémántmezőkkel kapcsolatos részén állították helyre a rendet. Finanszírozásukhoz a kormánynak értékes bányakoncessziókat kellett felajánlania közvetlenül a cégek, vagy a velük szorosán együttműködő „junior” vállalatok számára. Ezáltal a kormány még inkább forrás nélkül maradt saját csapatai támogatásában.

A gyémánt azért tölthette szerepeit Sierra Leone-ben, mert a környező országok aktívan közreműködtek megvásárlásukban, továbbításukban, cserébe különböző háborús javakat juttatva a lázadóknak. Ebben élen járt Libéria, melynek szakadárból lett vezetője személyesen is érintve volt a gyémántkereskedelemben. A drágakövek továbbításáért pedig elsősorban a Sierra Leone-ben tevékenykedő libanoni közösség felelt, melynek tagjai régóta otthonosan mozognak az egész régióra kiterjedő illegális kereskedelemben. Végigkövethettük a „véres gyémántok” útját a bányáktól a nemzetközi kereskedelmi központokig, láthattuk miként lépnek be ezek a drágakövek a legális kereskedelemben, hogy aztán a globális gyémántipar további láncszemein keresztül elérjék a végső fogyasztói piacokat.

Fontos jelenségnek számított a gyémántkereskedelemmel összefonódó szervezett bűnözés, melynek szereplői, kihasználva a háború okozta kaotikus környezetet, sokszor a régió kormányainak támogatását élvezve, zavartalanul végezheték üzelveiket. Ezek közül kiemelkedő méreteket öltött a drog- és természetesen a fegyverkereskedelem, melyek által mind a lázadók mind a konfliktus egyéb szereplői, könnyen hozzájutottak a harcokhoz szükséges árucikkekhez. Láthattuk, hogy a RUF kevésbé hajlott a békére és azt is, hogy a háború ideje alatt drasztikusan megnőtt a külföldre irányuló gyémántcsempészet mértéke. Ez tehát azt támasztja alá, hogy a lázadó erők együttműködve a térség bizonyos politikusaival, a harcokat a gyémántbányák kizsákmányolására használták fel.

A gyémántot tehát a harcok alatt a konfliktus összes szereplője, jó néhány szomszédos ország vezetője, és számos illegális kereskedő használta fel a legkülönbözőbb célokra. Az ügyletekből származó haszon pedig néhány főszereplő zsebében landolt, akik többnyire igyekeztek fenntartani a konfliktust a bőséges jövedelemforrás birtoklásáért. Ami az ország lakosságát illeti, egy részük a drágakő kitermeléséért robotolt, míg mások a bányák megszerzéséért hadakoztak, mindeközben a civil lakosság zöme folyamatosan menekülésre vagy az önvédelem egyéb formáira kényszerült.

A fentiekből jól látható, hogy a gyémánt igen sokféleképpen táplálta, tartotta fenn ezt a polgárháborút. Groteszk módon Sierra Leone mérhetetlen mennyiségű gyémántkészlete csak

⁸⁰ Report of the Panel of Experts. p. 18.

szenvedést okozott népének, akik legszívesebben megszabadulnának tőle a békéért cserébe. Pedig a gyémánt a fejlődés és virágzás szolgálatában is állhatna, úgy tűnik azonban, hogy Sierra Leone előtt még nagyon hosszú és nehéz út áll ennek eléréséhez.